

LLAGOSTERA SOTA ELS FRANCESOS

L'impacte local de la Guerra del Francès (1808-1814)

JORDI BOHIGAS MAYNEGRE

“Hi ha en les guerres els herois coneguts, de nom gloriós i rutilant, les gestes dels quals són contades pels historiadors i cantades pels poetes; però hi ha també la legió innumerable dels herois anònims, dels quals mai no es sabrà res, que no han pogut ésser immortalitzats individualment, per grans que hagin estat llurs proeses”.¹ Això ho va escriure l'escriptor gironí Carles Rahola, un dels grans coneixedors de la guerra, en un llibre titulat *Proses històriques* (1927) a propòsit de la gesta d'un “vellet” de Llagostera que el 21 de juny de 1809 es negà a fugir amb la resta dels llagosterencs davant l'arribada imminent d'una divisió de l'exèrcit imperial. El general Domenico Pino, juntament amb tot l'estat major italià, va fer entrada a la vila “precedit d'un escamot de caçadors de cavalleria, del cinquè regiment de línia, dels canoners i de les ambulàncies i transports de guerra que seguien el quarter general d'una divisió” segueix explicant Rahola, que recollí aquesta informació de les memòries d'un valent oficial italià que acompanyava la divisió de Pino, Camillo Vacani, que anys més tard escriuria una coneguda *Storie delle campagne e degli assedi degli'italiani in Ispagna* –editat en tres volums a Milà el 1823–, una obra que continua essent de referència. I continua dient que quan els imperials entraren a Llagostera es trobaren que la vila estava deserta, amb les portes i finestres barrades, tal com acostumava a passar en molts pobles de Catalunya després d'haver sentit els estralls que havien causat a algunes poblacions els homes del temible general Lechi, un altre dels generals de l'exèrcit imperial a Catalunya. El mateix notari de la vila, Tomàs Vidal, havia observat un any abans des del puig de la Ruïra la columna de francesos que, comandats per Duhesme i Lechi, es dirigien a Girona a finals de juny de 1808: *“que en la carretera des del suro de la Palla hasta Gerona donde pasaba dicha División, havia como una nube de humo que salía de los edificios y casas que se hallaban en las inmediaciones de dicha carretera y efectivamente se supo después que havian incendiado casi todas las casas que hacía horror de mirarlo”.²*

És clar que Pino, que era italià com Lechi, no era ni molt menys tan cruel com ell. Entraren, doncs, a Llagostera on només els esparava un vellet tancat *“darrera la porta de casa seva, que esperava serenament l'arribada de l'enemic”*. Mentre passava la comitiva per davant de casa, l'ancià sortí amb un fusell a la mà i començà a disparar. Agafat a l'acte, li preguntaren per què havia atacat a traïció els qui no havien fet cap mal i per què s'havia exposat tan incautament, a la qual cosa respongué que *“s'havia sentit impulsat per una força superior a ell mateix a fer mal, tot el mal possible, fos com fos, sense mirar res, àdhuc a costa de la seva*

pròpia vida, als enemics de la seva pàtria, del seu rei i, sobretot, de la seva religió". L'ancià pagà amb la vida aquesta "heroïcitat". Ara bé, no acaba aquí el relat de Vacani. Abans d'arribar al poble, la divisió de Pino s'havia perdut en un bosc fins que es trobaren una altra velleta que, prenent-los per patriotes, els guià fins a Llagostera. Pel camí la dona parlava al nostre cronista del seu odi als francesos i de les ganes que tenia d'exterminar-los, la qual cosa li va fer recordar a l'erudit italià les antigues espanyoles que, durant la dominació romana, lluitaren amb més determinació que els seus homes. Quan descobrí la seva errada, explica que la dona es posà a plorar desconsoladament, mentre el general Pino s'allunyava indiferent: *"Aquestes figures de penombra de la història –diu Rahola– fan sentir a vegades, potser amb més intensitat que els grans personatges i els heroics cabdills, tot l'horror de la guerra que flagel·la els pobles i els anorrea"*.³ Certament, la paraula que més ajuda a definir la Guerra del Francès és l'"horror"; el mateix Rahola n'acabaria vivint una en la seva pròpia pell, quan un altre poder opressor li segà la vida per haver estimat el seu país.

Efectivament, aquest no era el primer contacte dels llagosterencs amb els francesos. Ara bé, ens podríem preguntar què venien a fer aquí aquells soldats italians? Respondre a això és un dels objectius de la present contribució, juntament amb l'exposició dels fets més lligats directament amb la vila de Llagostera.

1. UNA GUERRA EUROPEA

Quan analitzem un fet històric els historiadors solem començar, així ens ho han ensenyat, parlant de les seves causes. Ara bé, entrenir-nos amb les causes ajudaria poc a explicar tant el perquè de l'obstinació amb què els catalans s'enfrontaren als francesos com els extrems de crueltat i tragèdia que es va viure a casa nostra durant els llargs anys de guerra. Amb tot, per situar-nos, direm que en el moment que començà la Guerra del Francès no feia ni quinze anys que la monarquia de Carles IV s'havia enfrontat a la recent creada República francesa en l'anomenada Guerra de la Convenció o, a casa nostra, Guerra Gran. Aquí els francesos també entraren en territori català, però no anaren més enllà de l'Empordà i, per tant, els llagosterencs no la van viure en carn pròpia, a excepció dels que, davant la situació apurada de la monarquia, van ser enquadrats com a miquelets en la setena companyia del segon terç de Girona el mes d'abril de 1795, quan ja la guerra estava a punt d'acabar. Entre el comandament de la companyia hem trobat dos "hisendats" de Llagostera, el tinent Jaume Vidal, de 24 anys, i el sotstinent Aciscle Vidal, de 21, juntament amb dos cassanencs. Molts dels "soldats" eren llavors analfabets, com queda demostrat en els llistats proporcionats en el llibre de Montserrat Jiménez.⁴ Cal dir, però, que la Guerra Gran serví de camp d'aprenentatge de molts dels futurs comandaments de la Guerra del Francès, entre ells Aciscle Vidal, que era capità de sometents a principis de la "segona" Guerra del Francès.

Fem un salt, ara, a 1806. Faltaven dos anys encara per l'inici de la Guerra del Francès quan el flamant emperador dels francesos, Napoleó I, va ser immortalitzat mentre entrava a Berlín per la porta de Brandemburg el 26 d'octubre de 1806 acompanyat de la plana major del

Oli de Charles Meynier

Figura 8.1. **Entrada de Napoleó I a Berlín el 26 d'octubre de 1806**

seu exèrcit, els mariscals de França (cf. Figura 8.1). Parem esment un moment a la manera com és representat l'emperador, en un marc classicista, tal com s'escau al "fill de la Revolució". Napoleó és un excel·lent estratega i basa el seu poder polític en les victòries al camp de batalla. Però també l'emperador, després de guanyar, governa, legisla i ordena el mapa polític d'Europa. Des de Berlín decretà el bloqueig continental de tots els ports d'Europa als productes britànics, amb la qual cosa l'emperador pensava derrotar la seva gran enemiga, la Gran Bretanya; també reorganitzà el mapa d'Alemanya creant la Confederació del Rin. Després vindria la campanya de Polònia, on derrotà els russos a Eylau i Friedland i signà amb el tsar el tractat de Tilsitt que posava fi a la guerra de la Quarta Coalició. Aquesta guerra havia vist algunes de les batalles més mortíferes que l'home havia experimentat mai, com Asspern i Austerlitz, que havien deixat al camp de batalla desenes de milers de morts. El tractat amb el tsar, doncs, consagrava l'hegemonia de Napoleó a Europa i li deixava les mans lliures per actuar a Espanya, fins llavors un aliat submís però poc fiable. L'emperador somniava amb un programa d'una monarquia universal i federativa sota la seva corona, amb diferents estats vassalls governats pels seus familiars. Ara bé, era conscient que l'Imperi francès només aguantaria mentre anés guanyant les batalles, ja que difícilment les monarquies europees estaven disposades a reconèixer les noves "fronteres" de la Revolució. I així va ser.

Quan hom observa el quadre de Charles Meynier, quina diferència amb la rebuda que Espanya dispensà a l'emperador! La guerra d'Espanya va ser per a Napoleó ben diferent de les anteriors. La monarquia s'ensorrà pel seu propi pes, però aquest fet, en comptes de facilitar-li les coses, transformà l'ocupació del país en un Vietnam, salvant les distàncies, o en un Afganistan, per fer una comparació encara més actual. De fet la també anomenada Guerra de la Independència revestí un caràcter de guerra total, de component ideològic, però on la pobresa de les classes populars i el desmantellament de les bases de l'Antic Règim, malgrat

AWLLA, fons Ajuntament de Llagostera. Autor: Foto Kim, reg.1123.

Figura 8.2. Can Fonollers, la casa d'on provenia Francesc Fonolleras

tots els esforços de les Juntes per conservar-lo, hi van fer el seu paper. Conceptes com patriotisme o fanatisme ens ajuden molt poc per explicar la guerra i, en canvi, es converteixen en croses massa sovint utilitzades per interessos polítics i identitaris actuals, a costa de simplificar amb excès la guerra.

Diverses circumstàncies, però, fan de la guerra d'Espanya una guerra especial, l'úlcer de Napoleó. Hi ha qui afirma que l'aixecament contra l'invasor de maig-juny de 1808 va ser el colofó de tota una sèrie de conspiracions destinades a portar l'impacient príncep Ferran al poder, que començaren a l'Escorial el novembre de 1807. El cert és que es va haver de reconstruir el poder polític de nou, des de baix a dalt –no tant des del poble, sinó des dels territoris– i, alhora, dirigir una guerra contra un exèrcit invasor que havia entrat a Espanya com a aliat i que, en qüestió d'un mes, es convertí en un enemic. Contràriament, el rei “legítim” era, davant la llei, el germà de l'emperador, Josep I Bonaparte.

El mes de juny de 1808, doncs, es creà la Junta de Defensa del corregiment de Girona en el marc de la “revolució” que s'estava estenent per tot Espanya, una revolució, en tot cas, conservadora, car la major part de les juntes i, entre elles la de Girona, estaven formades per representants destacats de l'Antic Règim –església, exèrcit, noblesa, gremis. El president de la Junta de Girona, l'ex-tinent del rei Julián de Bolívar, va voler incorporar-hi personalitats

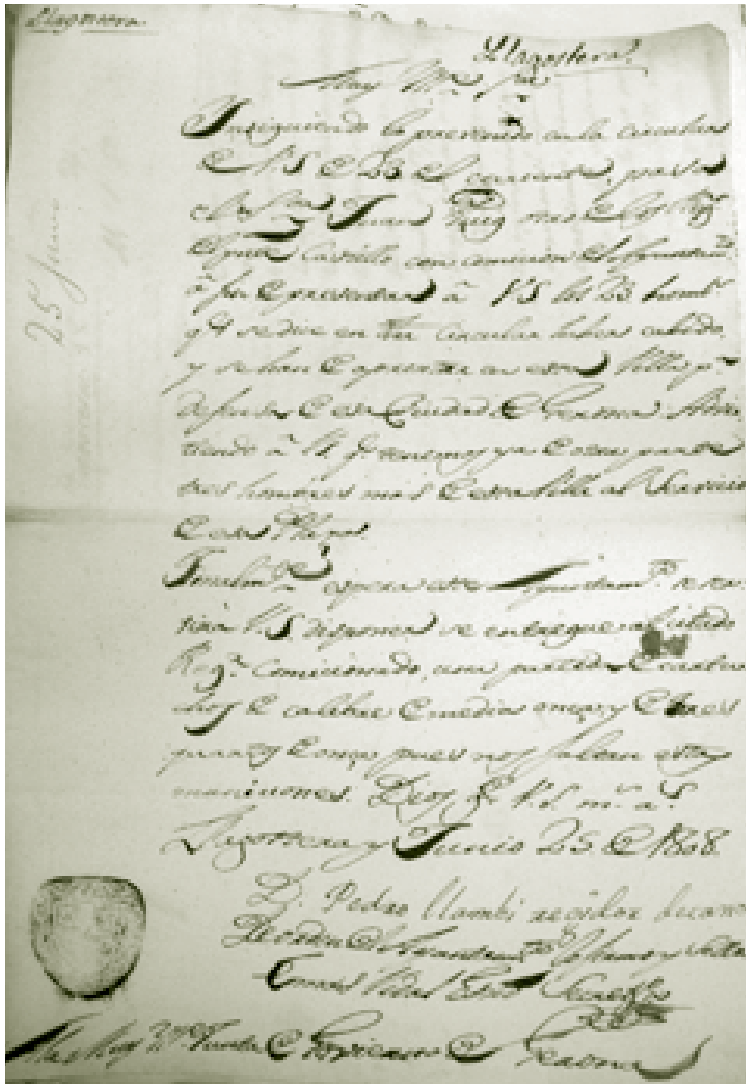
influent del territori per sumar-los a la “causa”. Entre els personatges que cercà, doncs, hi figura un llagosterenc: l’hisendat “doctor” Francesc Fonolleras (cf. Figura 8.2). La mala salut de la seva dona l’impedí assistir a la primera reunió de la Junta, el 16 de juny.

Un cop el país estigué aixecat, es pensaven que podrien expulsar els francesos fàcilment, però no va ser així. Els francesos no només controlaven, ja d’un bon principi, les principals fortaleses del país –Barcelona i Sant Ferran de Figueres–, sinó que l’emperador no deixà d’enviar tropes a Espanya per sufocar la rebel·lió i deixar respirar els potencials agents col·laboracionistes: els mal anomenats “afrancesats”. I de gent disposada a col·laborar amb el nou règim, si aconseguia imposar-se, no n’hi havia pas poca, sobretot entre la classe alta i il·lustrada.

2. LA DEFENSA DE GIRONA

Una de les principals decisions dels francesos a Catalunya va ser intentar reduir la resistència de Girona, capital de bisbat i de corregiment alhora. Arrel dels intents dels francesos de subjugar la ciutat, els llagosterencs en van sentir els seus efectes. Llagostera s’oferí, doncs, per contribuir a la defensa de Girona. Sabem, per exemple, que el 17 de juny la vila ja havia aixecat una companyia de miquelets de 50 homes sota les ordres d’Aciscle Vidal per anar a Arenys de Mar i intentar aturar la columna Lechi que es dirigia a Girona. L’Ajuntament de Llagostera va posar aquesta tropa a disposició de la Junta: en data 25 de juny (cf. Figura 8.3) el regidor degà Pere Llambí i el secretari Cosme Vidal enviaren un emissari davant la Junta de Girona acompanyat per 23 homes i se’n reservaven 3 més per defensar la vila.⁵ Per això mateix demanaven una partida de cartutxos de calibre de mitja i $\frac{3}{4}$ d’unça. Ara bé, la guerra no va ser tan “popular” com es pot pensar, ja que els pobles es resistiren en general a lliurar homes a les noves unitats militars que es creaven. Una altra cosa eren els qui ocupaven comandaments, com Aciscle Vidal, que comandà una de les companyies de sometents que defensaren Girona dels primers atacs.

Llagostera també es convertí en un lloc de pas per als exèrcits, no només dels francesos. Per exemple, hi pernoctà amb les seves tropes el general comte de Caldagués amb un exèrcit de més de 3.000 homes, l’agost de 1808, de camí cap a Girona on ajudà a alliberar la ciutat del primer setge imposat pels napoleònics. Procedent de Martorell, amb aquests soldats organitzà, des d’Hostalric, un comboi que havia de passar per indrets emboscats. Després de pernoctar a Llagostera amb les seves tropes, sortí al matí següent cap a Cassà de la Selva i les valls de la Pólvora i Sant Daniel, i aconseguí en aquella part de Girona una important victòria sobre els francesos, auxiliat per forces que sortiren de Girona per ajudar en la dita operació i pels homes de Clarós i Milans del Bosch.⁶ Els francesos prendrien nota d’aquesta maniobra, que seria imitada sense tant d’èxit en els successius combois d’auxili enviats cap a Girona durant el fort setge de 1809. De moment, però, l’alliberament de Girona, gairebé al mateix temps que la derrota inesperada de Bailén, va portar Napoleó en persona a organitzar i comandar una *Grande Armée* que entraria a la Península l’octubre de 1808, per tal de restablir en el tron el seu germà. Si bé l’emperador es reservà una marxa triomfal amb el gruix del seu exèrcit fins a

AMG, Administració Municipal, Correspondència de la Junta, UI 9553 (1808.06.25).

Figura 8.3. Carta de l'Ajuntament de Llagostera a la Junta de Girona de 23 de juny de 1808 comunicant l'enviament de 23 homes i demanant munió

Madrid, penetrant pel costat occidental dels Pirineus, destinà el VII Cos d'Exèrcit a Catalunya. A la tardor de 1808 Napoleó tenia a Espanya uns 314.000 homes, 42.000 dels quals eren a Catalunya. Aquí es lliurà una guerra apart de la resta d'Espanya, segons Fraser, una de les més dures que s'han vist mai i on la resistència a l'invasor va ser més aferrissada.

El general Laurent de Gouvion Saint-Cyr, al capdavant del VII exèrcit, entrà a Catalunya el mes de novembre i tot seguit assetjà la fortalesa de Roses, que va caure a principis del desembre de 1808. Llavors Saint-Cyr es dirigí directament a Barcelona, ciutat que estava en una situació molt delicada, tot evitant de passar per Girona. L'esquivà, doncs, passant per la Bisbal i creuant les Gavarres pel coll de la Ganga, on es trobà els miquelets de Clarós el 12

Atlas de Gouvion Saint-Cyr

Mapa 8.4. Pas del VII Cos d'Exèrcit per Llagostera, camí de Barcelona, el 13 de desembre de 1808

de desembre. El notari Tomàs Vidal calculà que entre 27 i 30.000 homes s'allotjaren entre la Vall d'Aro i les immediacions de la vila de Llagostera (cf. Mapa 8.4). Aquesta va ser la raó de la primera fugida dels llagosterencs: *"Nadie trató –es justificava el notari– sino de marcharse abandonando cada uno sus casas y haberes. Quién no hubiese hecho lo mismo en vista de las atrocidades que hacían los franceses!"*.⁷ El dia de Santa Llúcia els francesos passaren per Llagostera i es trobaren la vila deserta. Uns 5.000 sometents de les contrades selvatanes, manats per Pere Garriga, de Sant Andreu Salou, aconseguiren causar-los algunes baixes.⁸ Els desordres i les destruccions provocats pels francesos no permeteren que Nicolau Salom pogués rebre els sagraments després de morir a causa d'una bala disparada pels francesos. Llavors el general francès seguí per l'interior, pel camí de Llagostera a Vidreres, sortint al camí ral per les Mallorquines.⁹ Aquell exèrcit aconseguí alliberar Barcelona del setge que estava patint i derrotà els espanyols en algunes batalles importants: Llinars del Vallès, Molins de Rei,

Valls, etc. Saint-Cyr havia aconseguit alleugerir la pressió patriota sobre la presència francesa a Catalunya, però encara controlaven poc territori. Sabien que Girona i el castell d'Hostalric eren dues peces importants de la línia de comunicació amb França que calia tenir sota control si volien algun dia aconseguir la victòria final.

Fins a la primavera de l'any 1809, doncs, Saint-Cyr no es decidí a iniciar el setge a Girona, sense imaginar-se que la ciutat resistiria durant tants de mesos. Per fer-hi front les autoritats de la Junta Superior de Catalunya i el capità general decidiren aixecar un gran exèrcit de terços de miquelets, mitjançant la quinta de 40.000 homes solters de 16 a 40 anys, sense distinció de classes, a la qual Llagostera col·laborà amb la creació d'alguna companyia. La conscripció afectava els nous terços de miquelets, però també a les places que quedaven en els regiments reials, com el d'Ultònia, on servia el llagosterenc Bartomeu Calvet, que va morir a inicis del bombardeig al castell de Montjuïc d'una bala de canó.¹⁰

Mentre l'exèrcit de setge, comandat pel general Verdier, feia els seus preparatius al nord de la ciutat i iniciava el bombardeig, l'exèrcit de Saint-Cyr s'esperava a Vic, on havia anat a aprovisionar-se fins que, a finals de juny, s'estengué per tota la Selva en una línia que anava de Brunyola a Sant Feliu de Guíxols. Amb una sèrie de moviments quedava controlat el camí de Castellar de la Selva –l'únic segur–, bloquejant completament la ciutat de Girona (cf. Figura 8.5).

És en el marc, doncs, d'aquest desplegament que, com dèiem en un principi, la divisió italiana es trobà el 21 de juny amb una Llagostera deserta on establiren el quarter general sota el comandament del general Domenico Pino. A Vidreres hi deixaren una brigada, mentre una altra anava fins a Cassà, Sant Feliu de Guíxols –2n i 6è regiments: Fontane– i Palamós. Entre Santa Coloma i Sant Feliu, les viles quedaren guarnides amb un gran exèrcit de més de 30.000 homes que ocupà tot el centre de la plana selvatana tot esperant la collita. El VII Cos de Saint-Cyr es convertiria en "l'exèrcit d'observació" del setge de Girona. A Llagostera, a part del quarter general de la divisió italiana, s'hi instal·là el primer esquadró italià de caçadors a cavall i els regiments de línia italians n. 1 i n. 4 de la brigada Palombini. Des de Llagostera Pino divisava tota la línia coberta per la divisió italiana, formada per tres brigades.

Val la pena aturar-se en la biografia del general de divisió Domenico Pino (1760-1826), considerat el primer dels generals italians en antiguitat, glòria militar i honor i un bon exemple de la fascinació que a molts italians va despertar la figura de Napoleó quan es presentà a Itàlia al capdavant d'un petit exèrcit, el 1796, per derrotar els austríacs. El Regne d'Itàlia, creat el 1805 per Napoleó amb capital a Milà, era vist com a precursor de la unitat que després portà el *Risorgimento*. Sota l'uniforme verd i la bandera tricolor d'aquells regiments al servei de França, hauria dit Stendhal, "*ja no hi ha llombard ni bolonyès, ni el venecià, ni el modenès, sinó tan sols l'italià*".

Va ser, de fet, en les campanyes d'Itàlia on el general Bonaparte va forjar el seu lideratge sobre la llavors República Francesa, malgrat que no pocs republicans italians van veure aviat frustrades les seves esperances en el general cors. Pino, com també Lechi i altres generals italians que combateren amb l'exèrcit francès a Catalunya, s'allistaren el mateix 1796 a la legió Llombarda, l'embrió del futur exèrcit italià de Napoleó. Fill d'una distingida família dedicada al comerç, Pino havia nascut a Milà uns quaranta anys abans. L'agost de 1804 va

Ajuntament de Girona. CRDI (G. Engelmann, J.C. Langlois)

Figura 8.5. Gravat amb el setge de la ciutat de Girona des de la muntanya de Sant Miquel

ser nomenat ministre de la guerra de la recentment creada República d'Itàlia, que no comprenia més que una part del nord de la Península i que posteriorment es convertí en regne, governat pel virrei Eugeni de Beauharnais, fill adoptiu de l'emperador. Més tard va comandar una divisió a Prússia, el 1807, i l'emperador el va fer comte d'Itàlia, primer, i de l'Imperi poc després del setge de Girona. Va entrar a Catalunya amb el VII Cos el novembre de 1808 i va ser un dels generals que aconseguiren entrar a Girona amb el mariscal Augereau, després de la seva capitulació, l'11 de desembre de 1809. Va tenir alguna actuació destacada, sobretot a l'hora d'interceptar els combois que intentaven introduir-se a Girona per les Gavarres. Més tard combaté a la campanya de Rússia sota les ordres del virrei Eugeni, amb el qual s' enemistà i, per això, va formar part del govern provisional que es constituí a Milà l'abril de 1814 i va ser cap suprem de les forces del Regne. Amb la nova ocupació austríaca es retirà a la mansió que la seva dona havia adquirit a la vora del llac Como, coneguda com la Villa d'Este, on passaria els seus darrers dies.

Evidentment els llagosterencs no van rebre amb els braços oberts el flamant general italià. El dia 20 de juny van tenir notícia que l'avantguarda de la divisió italiana s'havia aproximat a Caldes i començaren a fugir cap a les muntanyes. De fet ja tenien experiències anteriors amb els napoleònics. L'endemà des del cim de la Ruïra i altres turons propers, el notari

Tomàs Vidal va escriure que *“ohíamos el ruido que hacia espanto”*.¹² El que no s'imaginaven era la durada d'aquesta “expatriació”. Però ni en les muntanyes estaven salvats quan veieren que de seguida els imperials pujaven a les *montañas*. De l'experiència de les expatriacions en tenim diversos testimonis, de Llagostera mateix però també dels pobles del voltant; i és que van suposar un trasbals molt important per a les famílies. Un és l'esmentat relat de Tomàs Vidal, un altre el del sagristà Mn. Narcís Gamell. Tots dos tenen com a objectiu justificar l'estat en què es troben els seus fonts documentals de resultes de la guerra i justificar les seves accions per salvaguardar-los de la destrucció. Tots dos relats van ser escrits després de la guerra, el de Vidal el 8 juliol de 1814, concretament. Gràcies a Mn. Gamell sabem que la vila es *“desemparà”* dues vegades, l'una a mitjans de juny de 1809 fins a mitjans d'octubre. L'altra el 25 de novembre i fins l'acabament dels setges. Una primera conseqüència va ser la interrupció dels casaments: ens ho explica en una inscripció anotada al final del llibre de matrimonis on justifica que no se n'hagi inscrit cap més pel fet que, amb la ciutat assetjada *“no era regular acudir per llicències a dita ciutat”* –cal suposar que feien falta per casar les parelles–, però sobretot perquè casar-se no era la prioritat dels llagosterencs un cop fora de les seves cases *“y molt menos atenant que en aquest intermedi quedà desolada la vila de sos habitants qui per assegurar ses vides tingueren d'amparar-se en lo més recondit de les muntanyes i en les viles de Marina: anant no obstant i venint a proporció que se apartaven o acercaben los francesos”*.¹³ Els capellans acompanyaven els feligresos, per poc que pogueren, però no s'escaparen dels “sustos” de la guerra, dels quals es morí un dels capellans, Mn. Josep Gruart: *“Los curats distant algun temps bé posaren cuidado en no allunyar-se dels parroquians: però les sopreses que patiren uns i altres donaren motiu a una entera dispersió después de haber mort alguns en mans dels mateixos francesos i altres dels sustos causats per estos. En lo nº dels morts de dits sustos fou lo Rt. Sacristà Joseph Gruart qui perseguit de dos soldats a cavall, indispensablement hauria estat víctima del furor de estos si no se'ls ne hagués portat la atenció un paisà que fugia ab dit Rt. Sacristá. Però aquest encara que preservat de la mort en esta ocasió, passà luego de libre a Lloret, a on caigut en una malaltia, y finalment morí”*.¹⁴ El relat de Mn. Narcís ens diu alguna cosa de la geografia d'aquesta expatriació, que també coneixem gràcies a les partides de defunció anotades en el llibre d'òbits, d'aquí i d'altres pobles. Sabem que els habitants de Llagostera es reparteixen entre el Baix Empordà “Ultramort, la Bisbal, etc.”, les muntanyes de Tossa i altres viles de la Marina com Lloret. Per exemple, el “pagès” Pere Vidal de Llobatera morí el 15 de novembre a Tossa i poc més d'un mes després ho farà una tal Caterina Vidal de Llobatera. A Tossa també hi hem trobat, dient misses, el Rd. Antoni Companyó i el domer Manuel Alvarador, tots dos de Llagostera, entre molts altres religiosos que hi estaven refugiats.¹⁶

Un itinerari semblant va serguir el notari Vidal, que poc abans de l'arribada dels napoleònics el mes de juny arrebegà tots els manuals que va poder i se'ls emportà a la Ruïra “a la casa nova de Vidal de Llobatera” (cf. Figura 8.6), amb la intenció de portar-los a Tossa per, d'allà, embarcar-los en cas que fos necessari. Hi anaven ell, el seu escriptor i la seva criada Maria Virallonga que, no tenint prou temps d'escapar, abandonaren temporalment el fons a

la casa de la Ruïra i es dirigiren a Tossa. Un cop a la vila marina, sentiren crits que anunciaven l'arribada dels francesos: llavors tothom correu a trobar una barca des d'on embarcar-se i buscar refugi en el mar. Va ser una falsa alarma, ja que els francesos "en realitat, italians" s'entretingueren saquejant les muntanyes. Més endavant Vidal pagà uns traginers de Tossa perquè li anessin a buscar els manuals que havien quedat a la Ruïra, sortejant els perills, ja que hi havia francesos allotjats a la propera casa Vidal de Llobatera. A la Ruïra es trobaren que els francesos ja havien saquejat la casa i escampat el fons però recuperaren tot el que van poder, se'ls emportaren a Tossa i els embarcà en un vaixell, per a més seguretat. Amb l'entrada dels francesos a Tossa "que sabem que va ser el 24 d'agost" els vaixells es van fer a la mar i els Vidal se n'anaren a Hostalric, on passaren la resta de temps que durà el setge. Van estar, doncs, 8 mesos expatriats durant els quals una part de la gent ja havia tornat. En canvi, no sembla que la gent de Llagostera tingués tirada per Romanyà, on sí que s'hi refugià molta gent de pobles com Cassà, Llambilles, Quart, etc., que probablement no tingueren temps d'arribar fins a la Marina.

A mitjans d'octubre, doncs, molta gent començà a tornar a la vila, ja que el quarter general italià s'havia instal·lat molt més a tocar de Girona, a la casa Barril de Palau-sacosta, però en van haver de fugir altra vegada el 25 de novembre, no sabem per quin motiu. No va ser, doncs, fins després de la caiguda de Girona que els expatriats començaren a tornar. Segons el propietari Felicià Thió, els de Llagostera, junt amb els de Cassà i Campllong, van ser dels primers de la Selva que ho van fer. Ara bé, el primer casament no va tenir lloc fins al 20 de gener de 1810 i el celebrà Mn. Manuel Alvador, mentre que el primer bateig el va celebrar, el 14 de febrer, Mn. Vicenç Barceló, resident de la clau.

Un cop caiguda Girona, els sometents encara gosaren plantar cara a l'invasor en un combat ocorregut a Llagostera, a finals d'any –28 de desembre–, contra 200 dragons i soldats del regiment n. 7 de la brigada Palombini. Entre els llagosterencs que mataren els francesos hi figuren Jeroni Carreras "pare i fill" del mas Sureda de Sant Llorenç, Jaume Jubert, Llorenç Bassets i Josep Duran àlies Bordas. No eren soldats, ja que el sometent era un cos d'auto-defensa civil, dels pobles, que es movilitzava conjunturalment per donar suport a l'exèrcit. La mortalitat durant aquest temps va ser esfereïdora: els morts en acció de guerra no donen compte dels 157 difunts que, com a mínim, hi va haver a la vila el 1809, una xifra que triplicava la de l'any anterior i que tot i així es queda curta, ja que el mateix mossèn refereix que moltes partides ho són "de relació" i, per tant, era molt possible que en faltessin molts més (cf. Figura 8.7). L'any 1809 va suposar un desastre demogràfic, no només pel nombre de morts sinó pels nadons que no van arribar a néixer, o a sobreviure: trenta menys que l'any anterior. Entre les malalties que el capellà apuntà, temps més tard, com a causa de les morts hi havia "apoplegia", "debilitació", "inflamació de la llengua", "aricipella" i "hidropassia" i, fins i tot, "misèria". En realitat la causa principal de mort va ser una epidèmia, el tifus exantemàtic, també conegut com a "febres pútrides" o la "febre dels exèrcits", una infecció que transmetien els polls a la roba. La majoria de les morts d'expatriats es produïren entre octubre i novembre i, en una altra tongada forta, durant el mes de gener. Tampoc no se'n salvaren els mossens.

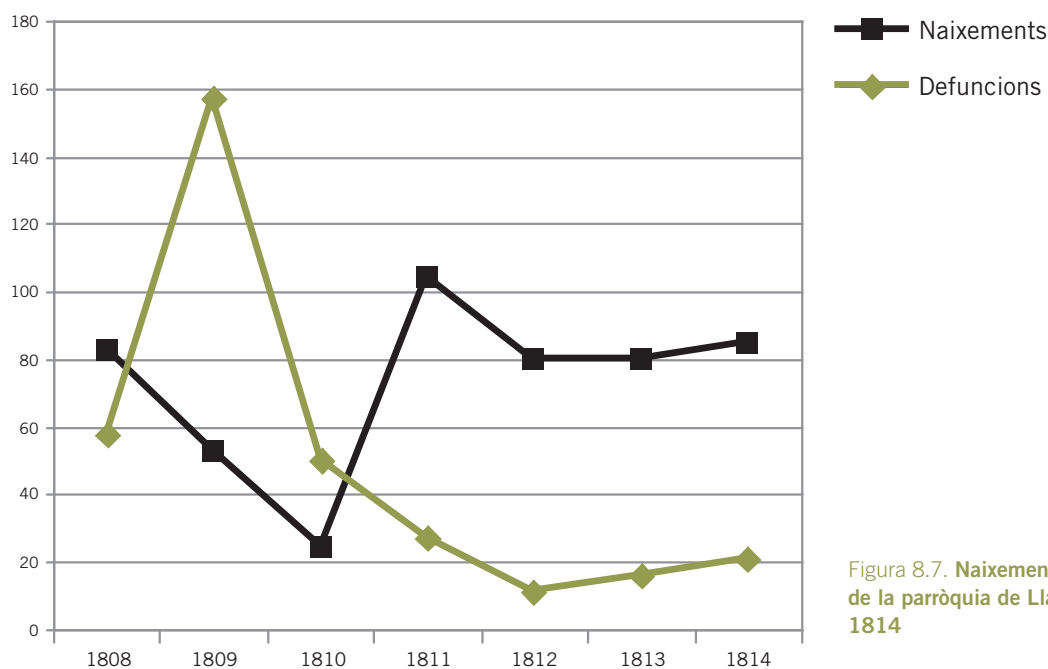
Arxíu particular. Autor: Lluís Torres.

Figura 8.6. La casa de la Ruïra l'any 1982. Situada prop del cim del mateix nom, era un punt clau per al control dels camins que passaven per Llagostera

L'espectacle que oferien els pobles de la Selva era dessolador, tal com va relatar el domer de Cassà, quan pels vols de febrer de 1810, prenent "sarró i bastó" decidí tornar a a la seva "amada pàtria" i acompanyar els pocs feligresos que hi vivien "enmig de aquells encarnissats lleons determinats de morir per lo bé de las ànimas". Pel camí féu nit a Llagostera, de camí a Cassà, d'on diu que "no se veyá altre cosa que casas de extremaunciats, y fems, destrossos, y misèrias. Lo diumenge los díguí la primera missa al Roser, que no hi havia altre ull se me enterniren al veurer tant poca gent, y tanta ruhina causada".¹⁷ Ara bé, l'any 1810 seria un any prolífic en casaments que, malgrat que no es veuen en el gràfic, n'hem comptat uns 84, més de cinc vegades les xifres de 1807 "18" i de 1808 "12", cosa que ajuda a explicar la ràpida recuperació demogràfica posterior. Ara bé, encara el maig del 1812 els francesos comptabilitzen 62 cases destruïdes i abandonades a Llagostera. L'estudi realitzat per dos experts especifica que entre aquestes hi havia 29 cases que estaven totalment derruïdes, 24 que es trobaven deshabitades i 8 que foren cremades.¹⁸

3. LA DOBLE DOMINACIÓ

Josep I va regnar durant poc temps a Catalunya. No només perquè no en tenia el control, ja que qui governava, o ho intentava, eren els militars i aquests s'entien directament amb París, sinó perquè a partir de 1810 Napoleó començà a sostreure del seu germà el domini

Font: ADG, Parròquia de Llagostera, Bateigs, vol. 6 (1791-1809) i vol. 7 (1809-1825), i Òbits, vol. 4 (1803-1851).

Figura 8.7. Naixements i defuncions de la parròquia de Llagostera, 1808-1814

de la banda nord de la Península, tot preparant l'annexió de Catalunya a l'Imperi que es produiria el 1812. Amb la conquesta de Girona començà l'intent de dominació efectiva del territori català per part dels napoleònics. Una de les primeres mesures va ser la segregació de Catalunya de la resta d'Espanya,

Els francesos, malgrat tota la mala propaganda, s'intentaren guanyar els habitants i van establir el que Frederic Camp va anomenar el "règim civil". Una manera va ser incorporant personalitats destacades als seus òrgans de govern, com temps abans havia fet la Junta de Girona. Una altra vegada escolliren un membre de la família Fonolleras, el jurisconsult Josep, per formar part del Consell de la Intendència. Tampoc seria estrany trobar dos membres de la mateixa família en dos bàndols enfrontats, una estratègia habitual de supervivència. Entre les moltes reformes que els francesos, sobretot sota el règim civil, intentaren dur a terme hi havia una tímida desamortització dels béns eclesiàstics i, sobretot, l'exclaustració dels regulars –d'aquí, doncs, bona part de l'animadversió eclesiàstica. Els béns afectats, tant dels regulars com dels expatriats, passaven a engruixir els anomenats "béns nacionals", que es posaven en arrendament. A Llagostera, per exemple, quedaren afectats el mas Bonet, d'un tal "*senyor Pellicer*", i quatre porcions de delmes procedents de diversos monestirs i d'individus expatriats, dels quals la *Gazette* no dona més detalls.¹⁹

Des d'un bon principi els imperials van intentar portar a terme una nova divisió política i administrativa basada en departaments, cantons i comunes. La comuna de Llagostera quedà adscrita al cantó de Sant Feliu de Guíxols. El cantó, recordem-ho, era una antiga circumscripció revolucionària francesa de tipus electoral, que en anys posteriors s'havia convertit en

un agrupament de pobles al voltant d'un cap de cantó, en el qual s'instal·laven dos elements bàsics del control imperial francès: la policia i els jutges de pau. El grau de control del cantó de Sant Feliu de Guíxols era desigual. Tret de la banda de l'Empordà, a la resta, segons J. Mercader, *"existeix un esbós d'administració, hi ha batllies en exercici, almenys en el moment de l'ocupació i del passatge, hi ha un compte obert amb els municipis..., però els pobles paguen també a l'altre exèrcit"*.²⁰ És a dir, hi ha una doble fiscalitat. Els ajuntaments havien de donar la cara davant d'uns i altres i, molt sovint, la submissió a uns suposava la multa dels altres i viceversa. La guerra, com sabem, no admet adhesions a mitges i, com sempre, acaben pagant els mateixos.

Per això mateix, i malgrat les promeses fetes pel mariscal Augereau, la violència contra la població civil persistí, tal com s'escau en temps bèl·lics, ja que els patriotes no es donaren per vençuts. El mariscal intentà reprimir la mala conducta dels seus soldats, però no podia evitar que les quadrilles de lladres i bandolers es moguessin pel territori, molt sovint dient que actuaven en nom d'algun dels exèrcits: són la brivalla. El notari de la vila va escriure en la seva crònica que *"corrian por esta comarca y que ya se atrevían a entrar por las Villas a cometer muchos y grandes excesos"*.²¹ En tenim notícia també dels pobles del voltant. El capellà del poble veí de Caldes deia que: *"ara entraban gabaits que secajavan gent y casas (mt. poch tenian la gent que perdre porque ja ho avian perdut casi tot) ara eixian estos, y entraban altres que eran briballas, lladres, desartors, o lo que és cert mals espanyols, que ab lo pretext de si veniu ahont y ha gabaits, o de si aneu a portar cosas als gabaits, y altres ocasions sens pretext algun robaban a tothom"*.²²

A Llagostera mateix el notari Vidal va presenciar l'"insult" de què va ser objecte l'hisendat i doctor Francesc Fonolleras per la quadrilla, d'uns trenta homes, d'un cabdill anomenat Pepe pels volts de 1810. Entraren a casa seva, el maltractaren i se l'emportaren per la força –no sabem si per motius polítics, ja que havia format part de la Junta de Girona. Després que intercediren per ell, entre altres, els capellans, se'l pogué alliberar mitjançant el pagament d'un rescat de més de 3.000 lliures barcelonines pagades al comptat. Davant d'aquesta inseguretat, Vidal i la seva família optaren per anar a viure a l'interior de Girona, el febrer de 1811, on les noves autoritats –sempre sol·lícites a captar nous "afrancesats" – li trobaren un càrrec de jutge de pau, primer, i més tard membre de la Cort o Sala del Tribunal de l'Audiència d'Apel·lació, junt amb els advocats Ramon Vilar i Llobera i Francesc Batlle. Acabada la guerra, va haver de passar un "judici de purificació" en el qual la sentència va ser favorable. Ara bé, els patriotes no es donaven per vençuts i, malgrat no disposar de cap fortalesa d'importància des que, el juny de 1811, va caure Tarragona en mans franceses, encara es movien per bona part del territori. Una cosa ha de quedar clara: a Catalunya hi hagué dos governs. Un, el patriota, el formava la Junta Superior de Catalunya, amb residència itinerant i dependent del govern central, situat al sud d'Espanya, entre Cadis i Sevilla. L'altre, el Govern General de Catalunya, que depenia directament de París i que tenia la seu a Barcelona i, en ocasions, a Girona, una ciutat molt més segura i propera a la frontera; malgrat això, els napoleònics no van controlar gaire més que una petita part dels territoris més enllà de les ciutats i, sobretot, l'Empordà, mentre la major part del territori es convertí en terra de ningú, o

de qui se la fes seva –a vegades, els pobles podien canviar de mans diverses vegades en un mateix dia!– i per això mateix sotmesa al pillatge. A banda de les quadrilles, doncs, Llagostera seguí veient el pas dels exèrcits, francesos i patriotes. Sabem, per exemple, que hi acamparen intermitentment les tropes franceses, com el 1813, poc abans de la batalla de la Salut.²³

4. EL FINAL

La campanya de Rússia marcà el tombant polític i militar de Napoleó, derrotat en diversos fronts, entre ells a Espanya, gràcies a la col·laboració britànica. Catalunya va ser de les últimes zones d'Espanya d'on els francesos es retiraren, a principis de 1814. El tractat de Valençay, signat a finals de 1813, preveia el retorn de Ferran VII com a rei d'Espanya, però tot i ésser un exèrcit derrotat, els napoleònics no deixaren de saquejar el territori. El mariscal Suchet, per exemple, va demanar l'anticipació de la contribució de l'any 1814.

Mentrestant la monarquia havia viscut canvis polítics importants de resultes de l'obra de les Corts de Cadis, el resultat més important va ser la Constitució de 1812 –la Pepa–, que a Catalunya en prou feines s'havia pogut aplicar. Tanmateix amb la perspectiva de desallotjament dels francesos, els ajuntaments començaren a moure's per donar a compliment a la nova legislació. Els pocs documents de l'Arxiu Municipal que no van ser destruïts durant la guerra parlen de l'intent d'elecció dels nous vocals de l'Ajuntament constitucional en una convocatòria popular pel al dia 6 de febrer que no es va poder fer abans perquè *“la continua morada del enemigo en esta villa o en sus inmediaciones, impedieron al Ayuntamiento Constitucional, poder mudar los Regidores, síndicos Real y Bayle Constitucionales, como estaba prebenido en las ordenes anteriores de S. A. en el mes de Deziembre todos los años”*.²⁴ Un cop efectuada la convocatòria per a l'elecció dels nous vocals, els francesos van frustrar la població i empresonaren personalitats del poble que no havien pagat: *“Pero no pudieron juntarse el otro día, para la botación de nuevos Bayle y Regidores, pues que el día 7 vino la División Francesa, y ha permanecido a esta y sus inmediaciones hasta ahora”*. La situació, doncs, a finals de la guerra no deixava d'empitjorar: *“Por otra parte muchos de los vocales, y otros vecinos de este pueblo se hallaban presos en Palamós y Gerona, por no pagar las exorbitantes contribuciones que la Fuerza Enemiga había exigido”*. Un cop fora els francesos, que cal pensar que va ser a principis de març, es procedí a l'elecció: *“Luego de nuestra deseada libertad, se han llamado los nueve vocales que el pueblo tenía elegidos, y juntos en la sala Capitular, presidida per Vicente Buada regidor decano con toda escrupulosidad”*. Sortiren escollits, doncs, Felicià Prats i Falgons –batlle–, Vicent Boada –regidor 1r–, Josep Carbó –regidor 2n– i, repetien, Alexandre Albertí, Llorenç Virallonga i Gerard Risech i Mas –com a regidors 3r, 4t i síndic procurador. L'elecció, però, quedaria invalidada amb el retorn de l'absolutisme a finals de juny.

Entre les mesures preses pel nou consistori hi havia el portar a terme la desmobilització. Per això enviaren el pregoner de Cassà, l'11 d'abril, *“per tots els paratges públics i acostumats de la present vila”* per plantar l'ordre segons la qual es manava que tots els miquelets i desertors

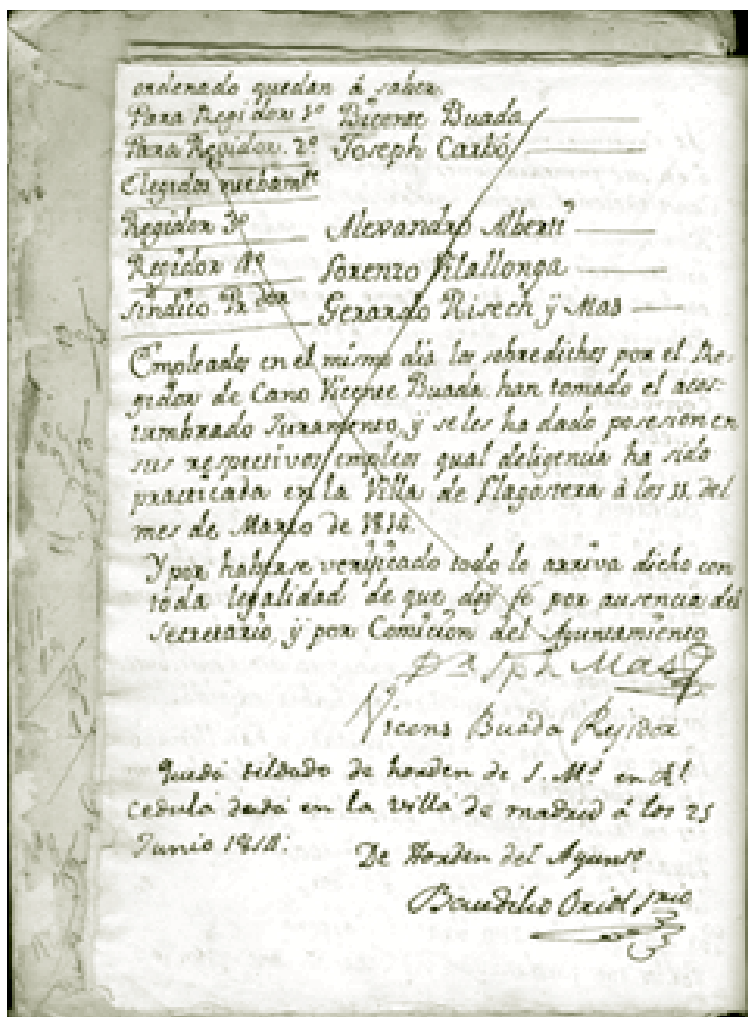

que es trobessin a la parròquia i terme que es presentessin dins el termini que marcava l'ordre "*i no cumplint seran descridats de la Pàtria y perseguits com a traidors*". Qualsevol que tingués persones ocultes les havia de delatar sota les penes contingudes en la mateixa ordre. La marxa de l'exèrcit enemic no acabà, doncs, amb les penúries de la població, car trobem entre els papers un escrit de súplica al capità general on li exposen que no es poden fer càrrec dels presoners de guerra que diàriament passaven per la vila perquè també havien de suportar bagatges, allotjaments i altres "*tropeles*", "*que no pueden soportarse atendiendo la miseria nos ha dexado el enemigo faltos de ropas, y animales*" i demana que les càrregues es reparteixin més equitativament entre els altres pobles.²⁵ Pel que fa als bagatges, era una de les càrregues més oneroses que van haver de suportar durant bona part de la guerra, tal com posà de manifest el capellà de Sant Jordi Desvalls, i més tard de Sarrià, Antoni Perich: "*En las guerras tot és molest, cansat y trevall, tant los pagos com los bagatjes, però lo que és més cansat és lo anar a bagatje per lo molt que costa y per las moltas cavalcaduras y carros que se perden, y en especial, en la present guerra*".²⁶

Les conseqüències demogràfiques, ja n'hem parlat, van resultar desastroses. Si tornem a fer una ullada al gràfic de corbes demogràfiques, molt semblant a altres pobles de la rodalia, veurem que el descens de la mortalitat de l'any 1810 és seguida per un altre descens de la natalitat, evidentment conseqüència del trasbals de l'any anterior, però de seguida es nota l'increment de naixements durant l'any següent, que fa que la recuperació demogràfica sigui ràpida i sostinguda. El baix nombre de morts durant els anys anteriors pot significar, doncs, que el nivell de població encara era baix.

La guerra portà un altre tipus de canvis que esdevingueren irreversibles. En els llibres parroquials hi figura el naixement, el febrer de 1814, de la filla d'Antoni Soler, que consta com a "soldat nacional".²⁷ És a dir, els soldats ja no eren del rei, sinó de la "nació". Alguna cosa important havia canviat amb Cadis, i no era qüestió de noms. Els lligams de fidelitat amb la monarquia s'havien debilitat en favor de la nació. Conceptes com nació, llibertat, ciutadania, feudalisme, havien passat a tenir un significat nou per a moltes persones, per molt que el rei volgués esborrar tot allò. De fet, ho va fer, tal com es veuen en els documents ratllats de l'Arxiu Municipal de Llagostera (cf. Figura 8.8). La guerra va deixar un pòsit de desunió irreversible. El capellà Mn. Narcís Gamell ho va deixar escrit en el llibre de matrimonis: "*Fins a l'any 1820, durà un tant la quietud que començà lo any 14 en què se retiraren los francesos. Dic durà un tant la quietud perquè queda en nostra España una mala raça d'espanyols que desitjosos d'establir una constitució que lo any 12 habien publicat en Cadis no perdonaven diligència per eixir ab la sua empresa*".²⁸ Després de proclamada la Constitució de Cadis, una altra vegada, el 1820, "*començà lo trastorn general en aquest regne. Lo Rei fou obligat a fer los decrets més irreligiosos, fou tractat indignament, perseguits los eclesiàstics i molts assassinats, i totes les persones de vida arreglada tingueren molt que sofrir sens contar les moltes que moriren com los eclesiàstics*".

"*La pluma tremola* –segueix dient Narcís Gamell– *i no basta a exprimir los atentats que se cometeren fins als últims de l'any 23*". Ell mateix va haver de fugir i deixar el poble perquè perillava la seva vida. En tals circumstàncies va agrair l'entrada de les tropes franceses del

AMLLA, fons Ajuntament de Llagostera, Llibre de resolucions, reg.9644 (1813-1814).

Figura 8.8. Fragment d'una acta de nomenament de nous càrrecs electes de l'Ajuntament, en virtut del nou ordenament jurídic liberal, derogat i tibat per ordre del rei Ferran VII

duc d'Angulema que, en aquesta ocasió, entraven com a "alliberadors": "finalment passada aquesta fuga vingué aquí lo repós pues los francesos nos limpiaren lo terreno recompon-sant-nos ab ara los danys que antes nos habien causat estos. Feren guerra als constitucio-nals i guiats del terreno y realistes espanyols no pararen fins a tenir lo Rei en libertad". En fi, havíem entrat en la rocambolesca història d'Espanya del segle XIX, un segle que no podem deixar de mirar contínuament si volem entendre el segle XX.

Tornem una altra vegada al principi i recordem aquell vellet que s'havia gairebé autoimmolat posant-se a disparar contra els francesos pensant que així defensava el seu rei i la seva reli-gió i que, segons va escriure Rahola "personificava l'esperit de defensa de la terra envaïda i commoguda per una fatalitat històrica", la "grandesa dels sacrificis inútils" malgrat que la història no ha pogut recordar el seu nom. Entre la gesta, però, d'aquest llagosterenc i la dels

molts homes que col·laboraren amb l'invasor, hi havia la gran multitud de la població que amb prou feines i treballs intentaren recuperar la vida normal, defugiren tant com pogueren el camp de batalla i que, molts, van acabar sacrificant igualment les seves vides en l'altar d'una guerra que no entenien i que no van buscar. Talment com avui ocorre per desgràcia en les moltes guerres que encara existeixen.

NOTES

- 1 RAHOLA, 2009: p. 305.
  - 2 ALBÀ-ADROER, 1998: p. 6-7.
  - 3 RAHOLA, 2009: p. 309.
  - 4 JIMÉNEZ, 2006: p. 610-611.
  - 5 AMGi, Administració Municipal, Correspondència de la Junta, UI 9553 (1808.06.25)
  - 6 PLA, 1953: p. 284-285.
  - 7 ALBÀ-ADROER, 1998: p. 6.
  - 8 FEU, 2009: p. 393.
  - 9 BOHIGAS- MORALES, 2008: p. 41.
  - 10 ADG, Parròquia de Llagostera, Òbits, vol. 4 (1809.06.06).
  - 11 RAMISA, 1995: p 119-120.
  - 12 ALBÀ-ADROER, 1998: p. 8.
  - 13 ADG, Parròquia de Llagostera, Matrimonis, vol. 3, f. 100r (s.d.).
  - 14 *Ibíd.*
  - 15 ADG, Parròquia de Tossa de Mar, Òbits, vol. 4 (1809.12.17).
  - 16 ADG, Parròquia de Tossa de Mar, Òbits, vol. 4 (1809.11.15).
  - 17 APCS, Consueta (1812).
  - 18 RIPOLL, 2009: p. 129.
  - 19 *Gazette de Gironne*, 11 de juny de 1812.
  - 20 MERCADER, 1978: p. 244.
  - 21 ALBÀ-ADROER, 1998: p. 8.
  - 22 APCM, Parròquia de Sant Andreu Salou, Defuncions (1810.05.05).
  - 23 FEU, 2009: p. 435.
  - 24 AMLLA, fons Ajuntament de Llagostera, Llibre de Resolucions, reg. 9644 (1814.03.11).
  - 25 AMLLA, fons Ajuntament de Llagostera, Llibre de resolucions, reg. 9644 (s.d.).
  - 26 PERICH, 1911-12: p. 286.
  - 27 ADG, Parròquia de Llagostera, Bateigs, vol. 7, f. 41 (1814.02.16).
  - 28 ADG, Parròquia de Llagostera, Matrimonis, vol. 3, f. 101.
-